

Alenka Cedilnik

Izobrazba kot pot do najvišjih moralnih vrednot

Plutarhov pogled na vzgojo in izobraževanje

UVOD

Plutarh se je rodil okoli leta 45 po Kr. v Hajroneji v Bojotiji, v premožni in izobraženi družini. V mladosti je študiral v Atenah pod platonikom Amonijem iz Aleksandrije in bil tudi sam pripadnik Akademije, čeprav je poleg Platonovega sprejemal tudi druge filozofske nauke (stoiškega in peripatetskega). Kasneje je v Hajroneji ustanovil nekakšno neformalno filozofsko »šolo«, ki se je deloma zgledovala po atenski Akademiji ter sledila načelom Platonove filozofije in njej sorodnim smerem. Plutarh je veliko potoval (Grčija, Mala Azija, Egipt) in je večkrat obiskal tudi Rim, kjer je imel politične opravke in predavanja iz filozofije. Bil je v dobrih odnosih z več vplivnimi predstavniki rimske elite. Po enem izmed njih, L. Mestriju Floru (*L. Mestrius Florus*) je Plutarh ob prejemu rimskega državljanstva prevzel tudi rodovno ime (*nomen gentile*) kot *L. Mestrius Plutarchus*. Večji del svojega življenja pa je Plutarh preživel doma, v rodni Hajroneji. Tam si je ustvaril družino in imel z ženo Timokseno pet otrok, štiri sinove in hčer. Aktivno se je vključeval v lokalno politiko,¹ se posvečal filozofiji in bil zelo ploden pisatelj, vrsto let (od ok. 90 ali 95² do

1 O Plutarhových političnih in upravnih funkcijah nimamo povsem zanesljivih podatkov. Bil naj bi bojujotarh, arhont v Hajroneji in predsednik delfske amfiktionije, cesar Trajan naj bi mu podelil čast konzularja (bivšega konzula), v času vlade cesarja Hadrijana pa naj bi opravljal funkcijo upravitelja (prokuratorja) province Ahaje; gl. Hriberšek, »Plutarh in njegov opus«, 6–7; gl. tudi Sunčič, »Moralna vzgoja grških veljakov«, 60–63; Stadter, »Plutarch: diplomat for Delphi?«, 19–31.

2 Philip A. Stadter ocenjuje, da je bil Plutarh z Delfi tesno povezan vsaj 50 let: od Neronovega obiska v Delfih leta 67, ko se Plutarhova navzočnost v Delfih prvič omenja, do časa vladanja cesarja Hadrijana, ko je dal Plutarh v Delfih postaviti cesarjev kip; gl. Stadter, »Plutarch: diplomat for Delphi«, 19.

konca življenja) pa je bil tudi eden izmed Apolonovih svečenikov v Delfih. Umrl je okoli leta 120 v starosti okoli 75 ali 80 let.

Med Plutarhovimi deli so najbolj poznani njegovi *Vzporedni življenjepisi*. Poleg njih pa pod njegovim imenom poznamo tudi 78 spisov o zelo različnih vprašanjih, vključenih v zbirko, imenovano *Ethiká* (*Etični spisi*) ali *Moralia*. Kljub imenu vsebina v zbirko vključenih spisov ni le moralno-etičnega značaja, temveč zbirka obsega tudi spise, posvečene političnim, filozofskim, naravoslovnim, verskim, literarno-teoretskim, retoričnim in pedagoškim vprašanjem. Konec 13. stoletja je spise pod tem naslovom zbral in jih skupaj z *Vzporednimi življenjepisi* dal prepisati bizantinski menih, učenjak in leksikograf Maximos Planudes.³ Do danes ohranjena dela predstavljajo le približno polovico celotnega Plutarhovega opusa, saj seznam Plutarhových del iz pozne antike, ki naj bi ga, kakor poroča Su(i)da, sestavil Plutarhov sin Lamprias, navaja kar 227 naslovov njegovih del. Seznam ni popoln in ne upošteva vseh del, ki jih danes pod Plutarhovim imenom poznamo.⁴ Na zahodu je prvo grško izdajo *Moralia* oskrbel Aldo Manuzio v svoji tiskarni v Benetkah leta 1509. Že v prvi Aldovi izdaji iz leta 1509 so čisto na začetek zbirke postavljeni v prispevku obravnavani spisi, namenjeni vzgoji in izobraževanju:⁵ na prvem mestu stoji spis *O vzgoji otrok*, na drugem mestu *Kako mora mladenič poslušati pesnike?* in na tretjem mestu *O poslušanju*.⁶

Plutarh je živel in delal v času, ko je bilo področje matične Grčije pod rimsko oblastjo že približno 250 let – od časa, ko je po porazu Makedonije in ukinitvi makedonske države po bitki pri Pidni leta 168 pr. Kr., leta 146 pr. Kr. pod rimsko upravo prišla tudi Grčija.⁷ Po vojnah z Mitridatom in državljanskih vojnah ob koncu republike, ki so grški svet hudo prizadele, je v Plutarhovem času grško področje uživalo obdobje miru in napredka. Takšno stanje se lepo odraža tudi na kulturnem področju, ki je v 1. in 2. stol. po Kr. na grških tleh znova doživelo razcvet. To je čas renesanse grškega slovstva v obdobju druge sofistike, katerega vidnejši predstavnik je tudi Plutarh.⁸ Gibanje druge sofistike predstavlja odgovor grške izobražene elite na uveljavitev rimske politične oblasti in z njo povezanim vdiranjem tujih elementov v grški kulturni svet.⁹ Grška elita, ki je tudi pod rimsko oblastjo ohranjala svojo ekonomsko, kulturno in – vsaj v lokalnem merilu – tudi politično moč, je v situaciji, ko je v domači skupnosti še vladala, a bila hkrati podrejena rimski nadoblasti, svoj

3 O priljubljenosti Plutarhových del od antike do danes gl. Hriberšek, »Plutarh in njegov opus«, 15–19; avtor prinaša tudi pregled prisotnosti Plutarhových del v slovenskem prostoru; Hriberšek, »Plutarh in njegov opus«, 17–19.

4 Hriberšek, »Plutarh in njegov opus«, 7–8.

5 Hunter in Russell, »Introduction«, 1.

6 O Plutarhovem življenju in delu gl. podrobneje: Ziegler, »Plutarchos von Chaironeia«, 636–962; Hriberšek, »Plutarh in njegov opus«, 5–21; Grošelj, »Plutarh«, 270–273.

7 Za podroben pregled prehoda grškega sveta pod rimsko oblast gl. Bratož, *Rimska zgodovina* 1, 85–94.

8 Swain, *Hellenism and Empire*, 135.

9 Šašel Kos, »Lukijan: satirik in kritik v luči svojega časa in dela«, 135.

privilegirani položaj utemeljevala tudi na osnovi grške preteklosti klasičnega obdobja in na osnovi obvladovanja jezika takratnih Aten (atiščine 5. in 4. stol.), pri čemer je oboje idealizirala.¹⁰ Poudarjanje veličine grške preteklosti kot izhodišče za opredeljevanje sedanjosti je bilo značilno za grško elito v obdobju zgodnjega cesarstva.¹¹ Pri osvajanju ustreznega znanja, ki je grško elito po njenem mnenju prav zaradi izobraženosti dvigalo tako nad preostalo domače prebivalstvo kot tudi nad vladajoče Rimljane,¹² pa je bila seveda ključna *paideia*. Izraz pomeni program grške vzgoje in izobraževanja, pri čemer so z njim označevali tako pot kot tudi rezultat programa.¹³ Po Plutarhovem mnenju se lahko šteje za civiliziranega le posameznik, ki je bil deležen grške *paideia*. Le-to so si lahko pridobili tudi tisti, ki niso živeli na grško govorečem Vzhodu (torej Rimljani), hkrati pa ni bila dostopna vsem prebivalcem grško govorečega področja.¹⁴ Omejitev grškega sistema vzgoje in izobraževanja na ozek krog privilegirancev, je za Plutarha samoumevna.

Morda kdo reče: »Kako torej? Obljubil si, da boš dal nauke o vzgoji svobodno rojenih otrok,¹⁵ vendar pa se zdi, da zanemarjaš vzgojo revnih in preprostih ter priznavaš, da daješ nasvete samo bogatim:« Na to ni težko odgovoriti. Jaz bi sicer raje želel, da bi bila ta vzgoja uporabna za vse skupaj. Če kdo zaradi lastne revščine ne bo mogel uporabiti mojih nauk, naj pripiše krivdo usodi, ne meni, ki to svetujem. (Plutarh, *O vzgoji otrok* 11 (8d); prevedla Dragica Fabjan)

Prepričanje, da je izobrazba privilegij elite, je hodilo z roko v roki z mnenjem, da je izobražena elita poklicana, da vlada. Grški avtorji cesarskega obdobja so običajno soglašali s Strabonom,¹⁶ da je izobražen mož hkrati tudi politično aktiven, kar je veljalo tudi v obratni smeri, da je vsak politično aktiven mož nujno tudi izobražen. »Kajti,« kot pravi Strabon, »mož, ki se ne meni za vrlino in modrost ter mu ni mar, kar so o obeh napisali, ne bi bil sposoben oblikovati tehtnega mnenja niti da bi izrazil grajo ali hvalo niti da bi presojal o zgodovinskih dejstvih, ki so vredna spomina.«¹⁷

Takšnemu namenu – vzgoji in izobrazbi domači skupnosti koristnih mož s poglobljenim zanimanjem za filozofijo¹⁸ – služijo tudi nasveti, s katerimi

¹⁰ Swain, *Hellenism and Empire*, 79.

¹¹ Preston, »Roman questions, Greek answers: Plutarch and the construction of identity«, 116. Slavna preteklost kot pot do spoznanja samega sebe je v času rimske nadoblasti vsem Grkom, a še zlasti eliti, predstavljala osnovo za identiteto; gl. Swain, *Hellenism and Empire*, 87.

¹² Plutarh (*O vzgoji* 10e) predstavlja grške izobražence kot naravne dediče tradicije 5. in 4. stol., kot »božje svečenike« in »balklonoše modrosti«, ki naj si prizadevajo, da bi posnemali dejanja velikih mož grške preteklosti; gl. tudi Connolly, »Problems of the past in the imperial Greek education«, 340.

¹³ Vidmar, *Vzgoja in izobraževanje v antiki in srednjem veku*, 9.

¹⁴ Preston, »Roman questions, Greek answers«, 109.

¹⁵ To obljubo Plutarh izreče v prvem stavku svojega spisa *O vzgoji otrok* (1a).

¹⁶ Strabon, *Geografija* 1.1.22.

¹⁷ Strabon, *Geografija* 1.1.22.

¹⁸ Gl. tudi Hunter in Russell, »Introduction«, 3.

poskuša Plutarh v izbranih treh spisih olajšati pot vsem, ki bi ta cilj radi dosegli.¹⁹ Njegovi nasveti so še danes v veliki meri presenetljivo aktualni. Kar pa ob prebiranju Plutarhových nasvetov današnjega bralca verjetno najbolj preseneti, je to, da Plutarh prav nikjer ne govori o obsegu znanj, ki si jih mora bodoči izobraženec osvojiti, ampak svojo pozornost ves čas posveča zgolj moralni rasti mladega človeka.

O VZGOJI OTROK

Spis *O vzgoji otrok* (Περὶ παιδων ἀγωγῆς) je danes eno manj obravnavanih Plutarhových del,²⁰ v renesansi pa so ga zelo cenili in mu posvečali precej pozornosti. Čeprav ni povsem zanesljivo, ali je Plutarh v resnici njegov avtor, ga zaradi dejstva, da je spis postavljen na začetek zbirke *Moralia*, še vedno pripisujejo Plutarhu.²¹ Po svoji vsebini delo ni posebej izvirno, saj na podobna stališča glede vzgoje otrok naletimo že pri starejših avtorjih.²² Pisec je delo zasnoval kot nekakšen priročnik z nasveti za očete, kako naj svoje sinove čim skrbneje vzgojijo, in na kaj morajo biti pozorni, da jim bodo omogočili čim boljše izobrazbo.

Skrb za vzgojo odličnih otrok se po avtorjevem mnenju ne začne šele z otrokovim rojstvom, ampak že z izbiro ustrezne žene. Ta mora biti tako kot oče plemenitega rodu, saj so le v takem zakonu rojeni otroci lahko ponosni in resnično svobodni, ker jih ne obremenjuje sramota nizkega porekla.²³ Kot je bilo že omenjeno, ima Plutarh pred očmi sinove elite, saj si revni vzgoje in izobrazbe, ki jo svetuje, ne morejo privoščiti.²⁴ Za spočetje odličnih otrok pa ni pomembno le plemenito poreklo. Plutarh namreč, kot sam pravi, prvi opozarja tudi na to, da mora biti mož ko pride k ženi popolnoma trezen, ker v pijanosti spočetim otrokom grozi, da bodo kasneje tudi sami radi pili.²⁵ Tako so postavljeni temelji za dobro naravno izhodišče. Za vzgojo v odličnega

19 Medtem ko se Plutarh v treh obravnavanih spisih posveča vprašanju, povezanim z oblikovanjem mož, ki bodo zaradi svojih moralnih vrlin uspešni voditelji svojih skupnosti, pa celo vrsto svojih del namenja prav razmišljanju o modrosti samega vodenja (*Politični nasveti*, *Ali naj se starec ukvarja s politiko*, *Filozof mora razpravljati zlasti z vladarji*, *Neizobraženemu vladarju*, *O monarhiji*, *demokraciji in oligarhiji* (vse navedene spise je v slovenščino prevedla Maja Sunčič v: Plutarh, *Politika in morala*; gl. tudi prav tam, 18–19), vprašanje politične modrosti pa seveda obravnava tudi v *Vzporednih življenjepisih*.

20 Delo je v slovenščino prevedla Dragica Fabjan (Fabjan, »Plutarh. O vzgoji otrok«).

21 Gl. uvod, ki ga je k svojemu prevodu spisa *O vzgoji otrok* napisala Dragica Fabjan (Fabjan, »Plutarh. O vzgoji otrok«).

22 Platon, *Protagora* 325c5–6a3; gl. tudi Hunter in Russell, »Introduction«, 3. Avtor spisa pa se sam pri utemeljevanju svojih nasvetov sklicuje na Diogena (2a, 5c), Platona (3e, 10d, 11e), Sokrata (4d, 6a, 10c, 11e), Aristipa (4f), Stilpona iz Megare (5f), Evripida (6b, 10a), Demostena (6d), Biona (7c), Hezioda (9e), Arhita iz Tarenta (10d), Ksenofonta (11e), Ajshina (11e), Kebeta (11e) in Pitagoro (12d).

23 Plutarh, *O vzgoji otrok* 1a–1d.

24 Plutarh, *O vzgoji otrok* 8d–8e.

25 Plutarh, *O vzgoji otrok* 1d–2a.

moža ne zadošča zgolj narava, pač pa sta prav tako neobhodno pomembna tudi razum in navada. Razum Plutarhu predstavlja napredovanje s pomočjo učenja, navado pa razume kot uporabo, ki temelji na neprestani vaji.²⁶

Ko se otrok rodi, je pomembno, da ga doji in hrani njegova mama. Matere vse to opravijo z večjo ljubeznijo in skrbjo, saj imajo svoje otroke od srca rade. Ljubezen dojilj in pestunj ni pristna, ker svojega dela ne opravljajo iz ljubezni do otroka, ampak za denar. Plutarh, ki je bil sam oče petih otrok, opozarja na vez naklonjenosti, ki se med materjo in otrokom stke prav med skupnim hranjenjem. Kadar ne gre drugače, kot da ima otrok dojiljo in varuško, potem je potrebno obe kar najskrbneje izbrati. Predvsem pa je Plutarh mnenja, da morajo imeti grške navade, kajti otrokov značaj je potrebno že vse od začetka pravilno usmerjati. Ob tem se Plutarh sklicuje na Platona, s katerim si deli mnenje, naj dojilje skrbno izbirajo zgodbe, ki jih pripovedujejo otrokom, da otoških duš že na začetku ne bi napolnile z raznimi neumnostmi in nevarnimi zablodami.²⁷

Enako skrb je potrebno nameniti tudi vsem drugim ljudem, ki bodo v otrokovi bližini. Sužnji, ki bodo služili otroku, naj bodo mladi, da bodo rasli skupaj z otrokom, predvsem pa se morajo lepo vesti, biti grškega rodu in sposobni govoriti v čistem in razločnem jeziku. Grškega rodu in neoporečnega vedenja morajo biti tudi vzgojitelji, ki jim zaupajo otroke, ko dosežejo primerno starost. Še posebej skrben pa je potrebno biti pri izboru otrokovih učiteljev. Njihovo življenje mora biti brez madeža, njihov značaj brezgrajen in njihove izkušnje najboljše. Po Plutarhovem mnenju sta namreč dobra vzgoja in pravilna izobrazba osnova odličnosti in sreče posameznika.²⁸ »Vse druge dobrine²⁹ pa so«, kakor pravi, »zemeljske, nepomembne in niso vredne truda«. ³⁰

Očetje naj bodo pozorni na to, da bodo sinovi čim dlje od nesmiselnega besedičenja v javnosti. Kajti želja govornikov, da bi si pridobili naklonjenost večine poslušalcev, pomeni, da njihovo govorjenje ne ugaja razumnim.³¹ Človek, ki nastopa v javnosti, se mora zavedati, »da je prav, ničesar ne govoriti in ne delati nepremišljeno«. ³² Zato mora vedno svoj govor tako vsebinsko kot oblikovno dobro pripraviti, preden z njim nastopi pred drugimi.³³

Med predmeti enciklopedičnega izobraževanja (t.j. ἐγκύκλιος παιδεία) je Plutarh kot najpomembnejšega izpostavil pouk filozofije, ki naj bi predstavljala jedro izobrazbe. Ostali predmeti se mu sicer zdijo potrebni, vendar svetuje, naj se jih učenci učijo bolj mimogrede. Ob tem pa mora vsak, ki mu je mar dobre

²⁶ Plutarh, *O vzgoji otrok* 2a–2b.

²⁷ Plutarh, *O vzgoji otrok* 3b–3f.

²⁸ Plutarh, *O vzgoji otrok* 3f–5c.

²⁹ Med njimi posebej izpostavi plemenit rod, bogastvo, slavo, lepoto, zdravje in telesno moč; Plutarh, *O vzgoji otrok* 5d.

³⁰ Plutarh, *O vzgoji otrok* 5c–d; prevod Dragica Fabjan.

³¹ Plutarh, *O vzgoji otrok* 6a–b.

³² Plutarh, *O vzgoji otrok* 6c; prevod Dragica Fabjan.

³³ Plutarh, *O vzgoji otrok* 6c–7b.

izobrazbe, poskrbeti, da bo imel doma zbirko del starejših piscev, saj so knjige nujno potrebno orodje za vsakega izobraženega človeka.³⁴

Poleg skrbi za duhovno rast Plutarh v nadaljevanju izpostavi tudi velik pomen telesne vadbe, ki skladno oblikuje telo, ga izuri ter mu vlije moč in zdravje. Primerna in ustrezno odmerjena telesna vadba ni le osnova lepe starosti, marveč otroke uri za vojaško bojevanje.³⁵

Čeprav ob šolanju v antiki skoraj nehote takoj pomislimo na telesne kazni, avtor spisa o vzgoji otrok odločno zavrača pretepanje in grdo ravnanje z otroki in svetuje, da otroka na lepo vedenje navajajo s prigovarjanjem, saj je mnenja, da so »pohvale in graje za svobodne bolj koristne kot kakršnokoli trpinčenje«. ³⁶ Vendar je potreben biti pri hvaljenju zmeren, da se otrok ne prevzame in ne postane ohol. ³⁷ Prav tako je potrebno biti zmeren pri zahtevah, ki jih očetje postavljajo svojim sinovom v želji, da bi le-ti čim hitreje napredovali. Pred pretiranimi zahtevami se otroci lahko upognejo in izgubijo voljo do učenja. Za uspešno delo je nujno potreben tudi počitek.

Graje pa so deležni tudi tisti očetje, ki svoje sinove izročijo vzgojiteljem in učiteljem, sami pa ne pridejo pogledat, kako se njihovi sinovi učijo. Po avtorjevem mnenju bi morali očetje vsakih nekaj dni obiskati svoje otroke pri pouku in tako preveriti njihovo delo in delo njihovih učiteljev.

Med spretnostmi, ki si jih otrok pridobi skozi proces vzgoje in izobrazbe, izpostavlja Plutarh kot pravo »zakladnico izobrazbe« dobro izurjen spomin. Pomnjenje učne snovi namreč ni pomembno le zaradi izobrazbe same, temveč spomin na pretekla dejanja omogoča boljše načrtovanje prihodnjih. ³⁸ Poleg dobrega spomina kot posebno odliko izpostavi vljudnost in prijaznost v pogovoru, sposobnost samoobvladovanje, obvladovanje jeze, brzdanie jezika, skromnost v življenju in resnicoljubnost. ³⁹ Edino vprašanje, ki mu vzbuja pomisleke in se glede njega ne more jasno opredeliti, je ljubezen do mladih fantov. ⁴⁰

Sicer pa pisec opozarja očete, da morajo večjo skrb posvečati fantom kot otrokom, saj so napake starejših hujše in pogubnejše od mlajših. ⁴¹ Pri vseh pa morajo paziti, da se ne družijo s slabimi ljudmi. Med slednjimi so najbolj pogubni prilizovalci, varovati pa se je treba tudi izprijenih sošolcev. ⁴² Kljub nevarnostim, ki so jim otroci izpostavljeni, pa očetje ne smejo biti pretirano strogi in trdosrčni. Naj ne pozabijo, da so bili tudi sami mladi, in naj z mislijo na to, svojim sinovom spregledajo manj hude napake, grajo združujejo z blagostjo, včasih tudi popustijo željam otrok, predvsem pa naj napake svojih

³⁴ Plutarh, *O vzgoji otrok* 7c–8b.

³⁵ Plutarh, *O vzgoji otrok* 8b–8e.

³⁶ Plutarh, *O vzgoji otrok* 8f–9a; prevedla Dragica Fabjan.

³⁷ Plutarh, *O vzgoji otrok* 9a.

³⁸ Plutarh, *O vzgoji otrok* 9d–9f.

³⁹ Plutarh, *O vzgoji otrok* 9f–11c.

⁴⁰ Plutarh, *O vzgoji otrok* 11c–12a.

⁴¹ Plutarh, *O vzgoji otrok* 12a–12d.

⁴² Plutarh, *O vzgoji otrok* 12f–13c.

otrok mirno prenašajo. Če se razjezijo, naj se hitro pomirijo in naj ne bodo zlovoljni. Nespravljivost do otrok je namreč izraz sovraštva do njih. V primeru pa, da sina kljub prizadevanjem ni mogoče pripraviti k pameti, ga je potrebno vpreči v zakon.⁴³

Plutarh zaključi spis z mislijo, da bodo očetje za vzgojo svojih sinov naredili največ, če jim bodo sami svetel zgled, ko si bodo ves čas prizadevali, da ne bodo sami naredili nobenih napak.⁴⁴

KAKO MORA MLADENIČ POSLUŠATI PESNIKE

V spisu *Kako mora mladenič poslušati pesnike* Plutarh razpravlja o tem, kakšne nevarnosti prežijo na mladeniče ob branju poezije in kako se je tem nevarnostim mogoče izogniti, da vpliv poezije na mladega bralca ne bo več škodljiv, ampak mu bo celo zelo koristil. Plutarh je spis naslovil na svojega prijatelja, Marka Sedatia (*Marcus Sedatius*),⁴⁵ da bi si z njim pomagal pri vzgoji sina Kleandra, ki je bil, kot piše Plutarh, po letih vrstnik njegovega sina Soklara.⁴⁶ Po avtorjevem mnenju je namen branja poezije moralna rast mladih bralcev. V svojih stališčih, ki jih v delu predstavlja, večinoma sledi razmišljanjem o vlogi poezije, ki so se uveljavila v helenistični dobi, svoje idejno izhodišče pa so imela v Aristotelu in njegovih peripatetskih naslednikih. Glavno pobudo za vsa tovrstna razmišljanja je dal seveda Platon, ki je v svoji idealni državi poezijo zaradi njenih laži in škodljivega vpliva sicer povsem odpravil, a hkrati tudi dopustil možnost, da se poezija vrne, če bi se dalo dokazati, da je lahko koristna.⁴⁷ V obravnavanem spisu Plutarh svetuje, kako naj mladeniči berejo poezijo, da bodo lahko deležni vseh njenih nedvomno koristnih vplivov. Pri zagovoru poezije se opira na bogato tradicijo podrobnega analiziranja Homerjevih epov, pa tudi na dela stoikov,⁴⁸ ki so se posvečala vprašanjem

43 Plutarh, *O vzgoji otrok* 13c–14a.

44 Plutarh, *O vzgoji otrok* 14a.

45 Plutarh, *Kako mora mladenič poslušati pesnike* 1 (15d). Razen omembe pri Plutarhu o Marku Sedatiu sicer ne vemo ničesar; gl. komentar R. Hunterja in D. Russella k mestu 14d v: Plutarch, *How to study poetry*, 71.

46 Plutarh, *Kako mora mladenič poslušati pesnike* 1 (15a). Soklaros je bil verjetno Plutarhov najstarejši sin; gl. komentar R. Hunterja in D. Russella k mestu 15a v: Plutarch, *How to study poetry*, 75. Fante, ki jim je spis namenjen, predstavlja Plutarh kot *οὐ σοφὸς παῖς*. Richard Hunter jih opredeljuje kot mladeniče, ki so že opravili elementarno šolanje in bi jih po današnjih merilih uvrščali med mlade najstnike, torej med fante stare od 10 do 15 let; gl. Hunter, *Critical moments in classical literature*, 169, op. 1.

47 Platon, *Država* 10.607c–e; o Platonovem odnosu do pesništva gl. tudi Platon, *Država* 2.363e–3.398b, 10.605a–608b. Plutarh sledi primerom, ki jih Platon navaja kot osnovo za svoj sklep o škodljivosti poezije, vendar iz njih izpelje povsem drugačne sklepe kot Platon. Medtem ko je bila za Platona izhodišče pri ocenjevanju vloge poezije pri vzgoji predstava o tem, kakšna naj bo idealna država, je Plutarh pri vrednotenju mesta poezije pri vzgoji izhajal iz realnega sveta, v katerem popolna izolacija mladih pred poezijo nikakor ne bi bila mogoča in tudi, kakor poudarja, ne bi bila koristna; gl. Hunter, *Critical moments in classical literature*, 175.

48 V spisu *Kako mora mladenič poslušati pesnike* se Plutarh poimensko sklicuje na prve tri voditelje stoiške šole v Atenah: na utemeljitelja stoiške šole Zenona (333–264 pr. Kr.) (12 (33d)), na

izobraževanja in vlogi poezije v njem, čeprav stoiškemu nauku sicer ni bil naklonjen. Stoiki so namreč enako kot Plutarh ukvarjanje s poezijo razumeli kot pripravo na kasnejši študij filozofije.⁴⁹

Na takšno vlogo poezije opozori Plutarh povsem na začetku obravnavanega spisa. Otroci, ki filozofskemu razpravljanju še niso dorasli, z veseljem sprejemajo filozofske misli, kadar so te zavite v meglico fantazije. Prav otroška dojemljivost za vse, kar je izmišljeno, pa lahko predstavlja nevarnost, saj v poeziji ni le predstavljeno dobro, ampak tudi slabo. Zato je nujno potrebno, da poezijo prebirajo pod skrbnim nadzorom.⁵⁰ V poeziji je namreč veliko izmišljenega in neresničnega. Tisti, ki poezijo prebira, se mora tega jasno zavedati, kajti le tako se lahko izogne temu, da bi ga poezija zapeljala.⁵¹ Drugo vodilo, ki ga je potrebno upoštevati, je to, da je poezija tako kot slikarstvo umetnost, ki posnema. In kakor lahko občudujemo sliko, ker dobro posnema to, kar upodablja, čeprav predmet upodabljanja ni vreden občudovanja, prav tako se mora mlad človek zavedati, da pesnik, čeprav dobro prikazuje slabo, le-tega ne odobrava.⁵² Svoj odnos do predstavljenega lahko pesniki predstavijo neposredno v komentarju, s katerim pospremijo predstavljeno, ali pa posredno s samim potekom zgodbe. Kadar pesnik sam za predstavljeno neprimerno misel, izjavo ali dejanje ne prinaša ustreznega pojasnila, je mogoče na neprimernost kočljivega mesta pokazati s povsem nasprotnim razmišljanjem istega pesnika na nekem drugem mestu ali z mnenjem kakšnega znanega pesnika. Predvsem pa učenec nikoli besedila ne sme brati sam, marveč vedno pod nadzorom učitelja, ki mu sproti pojasnjuje kočljiva mesta.⁵³

Razlog za nepravilno razumevanje so lahko tudi posebnosti pesniškega jezika. Čeprav Plutarh v spisu študiju samega jezika ne posveča posebne pozornosti, kljub temu opozarja, da je potrebno biti pozoren tudi na pesniški jezik, ker je ta drugačen od običajnega govora, zato lahko mlad bralec pomen v poeziji rabljenih besed napačno razume.⁵⁴

Čeprav je poezija umetnost, ki posnema, zaradi tega to, kar predstavlja, ni povsem drugačno od resnice, saj posnemanje ne bi pritegnilo, če se ne bi zdelo verjetno. Zato se v poeziji tako kot v resničnem življenju prepletata dobro in zlo. Neločljiva prepletenost dobrega z zlom pa vodi v nepričakovane preobrate in presenečenja, zaradi česar poezija pritegne neprimerno bolj, kot če bi bila enolična in zato dolgočasna.⁵⁵ Če se človek zaveda narave poezije, ne pritruje slepo vsemu, kar mu poezija pripoveduje, pač pa vse sprejema s treznim

njegovega naslednika Kleanta (330–230 pr. Kr.) (12 (33c)) in na Kleantovega naslednika Hrisipa (279–206 pr. Kr.) (13 (34b)).

49 Hunter in Russell, »Introduction«, 2–17.

50 Plutarh, *Kako mora mladenič poslušati pesnike* 1 (14e–16a).

51 Plutarh, *Kako mora mladenič poslušati pesnike* 2 (16a–17f).

52 Plutarh, *Kako mora mladenič poslušati pesnike* 3 (17f–18f).

53 Plutarh, *Kako mora mladenič poslušati pesnike* 4–5 (19a–22c).

54 Plutarh, *Kako mora mladenič poslušati pesnike* 6 (22c–25b).

55 Plutarh, *Kako mora mladenič poslušati pesnike* 7 (25b–25d).

premislekom⁵⁶ in se – tako kot v resničnem življenju – nenehno sprašuje o razlogih, zakaj je nekdo nekaj rekel, in kako naj sam povedano razume.⁵⁷

Ker je dobro in koristno v poeziji pogosto zavito v pesniški jezik in očarljive zgodbe, ki lahko prikrijejo globlji pomen povedanega, mladi dobro in koristno v poeziji pogosto spregledajo. Zato je potrebno biti posebej pozoren na to, da mlade na ta mesta ustrezno opozorimo.⁵⁸ Ljudje prebirajo poezijo iz različnih razlogov in so zaradi tega ob branju pozorni na različne stvari: nekateri na jezik, spet drugi na samo zgodbo. Tisti pa, ki se, kot priporoča Plutarh, v poezijo poglobijo zaradi iskanja vsega koristnega za oblikovanje odličnega značaja, morajo biti posebej pozorni na vse tisto, kar je povedanega o vrlinah in o tem, kako nadzirati slabosti.⁵⁹ Poleg tega se bodo ob primernem vodenju mladi bralci postopoma naučili, kako je mogoče tudi mesta, ki prikazujejo nekaj, kar se na prvi pogled zdi slabo in neprimerno, razložiti ali preoblikovati tako, da je njihovo sporočilo moralno sprejemljivo.⁶⁰ Pozitivna vrednost poezije pa je tudi v tem, da lahko misel nekega pesnika posplošimo in jo koristno uporabimo v drugi, vendar sorodni situaciji. Tak vedno veljaven nauk je spoznanje, da so tisto, kar šteje, moralne vrednote, ne pa darovi, ki nam jih je namenila usoda, kot sta na primer naš zunanji izgled ali bogastvo.⁶¹

Plutarh svoje utemeljevanje koristnosti poezije v procesu vzgoje in izobraževanja zaključi s sklepom, da misli, ki so jih najprej izrazili pesniki, kasneje pogosto dobijo svojo potrditev v delih filozofov. Primeri usklajenosti med poezijo in filozofijo poezijo dvigujejo iz okvirov mitičnega, hkrati pa mlademu bralcu poezije približajo filozofsko misel, ki se ji bo zaradi tega kasneje lažje podrobneje posvetil.⁶² Priprava mladeniča na poglobljen študij filozofije je po Plutarhovem mnenju seveda glavni namen poezije.

O POSLUŠANJU

Kot besedilo, ki naj služi pripravi na študij filozofije, predstavlja spis *Kako mora mladenič poslušati pesnike* uvodno besedilo za tretji spis, ki ga v članku obravnavamo, za spis *O poslušanju*.⁶³ Spis je namenjen nekoliko zrelejšim učencem, ki so se že začeli poglobljati v zahtevnejši študij, predvsem v študij

56 Plutarh, *Kako mora mladenič poslušati pesnike* 8 (25e–28a).

57 Plutarh, *Kako mora mladenič poslušati pesnike* 9 (28b–d).

58 Plutarh, *Kako mora mladenič poslušati pesnike* 10 (28e–30c).

59 Plutarh, *Kako mora mladenič poslušati pesnike* 11 (30d–32e).

60 Plutarh, *Kako mora mladenič poslušati pesnike* 12 (32e–34b).

61 Plutarh, *Kako mora mladenič poslušati pesnike* 13 (34b–35e).

62 Plutarh, *Kako mora mladenič poslušati pesnike* 14 (35f–37b).

63 Zaradi Plutarhovega osnovnega življenjskega vodila, da je potrebno vedno in ne le ob prebiranju poezije iskati vse, kar koristi moralni rasti posameznika, R. Hunter in D. Russell spis *Kako mora mladenič poslušati pesnike* razumeta tudi kot uvod v Plutarhovo razpravo *Questiones convivales* (Συμποσιακά); Hunter in Russell, »Introduction«, 9.

filozofije. Naslovljen ni več na očete sinov, ampak neposredno na mladeniča Nikandra. Zanj Plutarh pravi, da je otroška oblačila že zamenjal z moškimi,⁶⁴ kar lahko razumemo tako, da je že postal polnoleten.⁶⁵ Zato ga Plutarh opozarja, naj ne ravna tako kot nekateri mladeniči, ki si zaradi pomanjkljive izobrazbe napačno razlagajo, da je svoboda odsotnost nadzora. Ti mladeniči se, ko se brez zavor predajo svojim strastem, podredijo moči strašnejših gospodarjev, kot so bili učitelji in pedagogi. Nasprotno pa razumni v prehodu iz otroštva v moško dobo ne vidijo osvoboditve izpod nadzora, temveč le zamenjajo vodilo, ki jih usmerja. Namesto plačanih oseb in sužnjev zdaj njihovo življenje vodi razum. In le tisti, ki sledijo razumu, lahko upravičeno veljajo za svobodne, saj si le ti na osnovi pridobljenega znanja želijo tisto, kar je potrebno, in živijo tako, kot želijo.⁶⁶

Na tej stopnji odraščanja se bodo najlaže znašli tisti, ki so že dolgo v stiku s filozofijo in se ji bodo lahko zaradi tega brez težav temeljiteje posvetili. Po Plutarhovem prepričanju lahko namreč le filozofija iz mladeniča naredi odraslega moža, ki ga odlikuje razum.⁶⁷

Ker je Nikander na začetku tega občutljivega obdobja, mu želi Plutarh njegova prizadevanja na področju študija filozofije olajšati z napotki o tem, kako mora učenec poslušati. Sluh je namreč, kakor nadaljuje, čutilo, ki zelo vpliva na posameznikovo mišljenje. Zato se Plutarh strinja s Ksenokratom, ki je svetoval, da bi morali otroci in ne atleti nositi varovala za ušesa, saj lahko slednjim udarci deformirajo samo ušesa, otrokom pa lahko besede, ki jih slišijo, pokvarijo njihov značaj.⁶⁸

Poslušanje mladim prinaša veliko koristi, a jih hkrati postavlja tudi pred velike nevarnosti. Zato se zdi Plutarhu potrebno prav temu vprašanju posvetiti posebno pozornost. Večina ljudi se namreč skrbno posveča učenju govornišva, medtem ko so glede poslušanja mnenja, da jim bo poslušanje prineslo korist ne glede na to, kako bodo poslušali. V resnici pa predavanje poslušalcu ne bo koristilo, če ga ne bo znal poslušati. Zato je po Plutarhovem mnenju dober tisti učitelj, ki otroke nauči, da malo govorijo in veliko poslušajo, na kar je, kot nadaljuje, mislila že narava, ko je vsakemu izmed nas dala dvoje ušes in le en sam jezik.⁶⁹ Molč je zato varen okras mladega človeka. Ta naj med govorom govornika ne prekinja, tudi če se z njim povsem ne strinja, in naj tudi potem, ko govornik prekine svoj govor, počaka, če bo govornik k povedanemu še kaj dodal, preden se sam oglasi.⁷⁰

64 Plutarh, *O poslušanju* 1 (37c).

65 Plutarh besedo τὸ ἰμάτιον uporablja tudi kot sinonim za rimsko togo, zato si lahko predstavljamo, da je izraz τὸ ἀνδρεῖον ἱμάτιον le grški prevod rimske *toga virilis*. Rimski dečki so jo oblekli med 15. in 18. letom starosti; gl. Hatto, »Toga«, 88o.

66 Plutarh, *O poslušanju* 1 (37c–e).

67 Plutarh, *O poslušanju* 2 (37e–f).

68 Plutarh, *O poslušanju* 2 (38a–b).

69 Plutarh, *O poslušanju* 3 (38d–39b).

70 Plutarh, *O poslušanju* 4 (39c–d).

Naslednja stvar, ki se je je potrebno varovati, je zavist. Kakor zavist, ki jo spremljata zloba in sovraštvo, na splošno stoji na poti vsemu, kar je vredno spoštovanja, tako tudi poslušalec, ki je med poslušanjem zavisten, iz povedanega ne more izluščiti ničesar, kar bi bilo vredno poslušanja, saj z odporom sprejema dobro v govoru in z zadovoljstvom slabo. Kdor je govorniku zavisten, ne more zbrano poslušati povedanega, ker ga deloma obremenjuje presojanje o tem, ali so njegove lastne zmožnosti morda manjše od govornikovih, deloma mu zbranost pri poslušanju jemlje pozornost, ki jo namenja odzivu ostalih poslušalcev na govornikov nastop, deloma pa o povedanem ne razmišlja, ker ga preveč skrbi, da bi se govoriec predobro izkazal.⁷¹ Zato morata ljubezen do poslušanja in ljubezen do uspeha med poslušanjem sobivati v miru, poslušati pa je potrebno z naklonjenostjo in ljubeznivostjo, kot če bi bili gosje, povabljeni k slavnostnemu obedu.⁷²

Ker elemente slabega govora (kot so vsebinska plehkost, slab način izražanja, neprijetno vedenja, pospremljeno z vulgarnim veseljem ob priznanju) prej opazimo, kadar poslušamo druge, kako govorijo, je pomembno, da svojo pozornost z drugih usmerimo nase in premislimo, ali nismo sami tisti, ki nezavedno delamo iste napake. Iskanje napak pri drugih je povsem nesmiselno početje, če na osnovi svojih opažanj ne popravimo svojih lastnih napak. Zelo enostavno je govoriti o napakah drugih; težko opravilo pa je, če poskusimo isto stvar sami narediti bolje.⁷³

Ni pa nevaren samo omalovaževalen odnos do govornika, za poslušalca je lahko še bolj nevarno, kadar govornika občuduje. Ošabne in vase zaverovane osebe bodo iz govora sicer težko izluščile kaj dobrega, zato pa je mnogo bolj verjetno, da bo govor tistemu, ki ga posluša s pretiranim navdušenjem, povzročil škodo. Zato Plutarh svetuje, da moramo biti velikodušni pri pohvalah, ki jih namenimo govorniku, a zelo previdni, preden smo povedanemu pripravljeni verjeti. V govorništvu, kakor nadaljuje, je namreč tako kot v vojni veliko praznega nastopaštva, ki pa nima prav nobene vrednosti in je izguba časa tako za poslušalce, kakor za samega govornika.⁷⁴

Resen poslušalec se zato ne bo dal zapeljati nabuhlemu cvetličnemu slogu brez vsebine, pač pa bo vso svojo pozornost namenil razumevanju smisla besed in razlagi govornika, pri čemer bo iz povedanega poskusil izluščiti uporabno in koristno, zavedajoč se, da ni prišel v gledališče ali na glasbeno prireditev, ampak v šolo in učilnico, kjer je z namenom, da na osnovi tam povedanega popravi svoje življenje. S tem ciljem pred očmi bo ocenjeval kakovost predavanj, pri čemer bo izhodišče njegove sodbe on sam, ko bo presojal, ali je slišano predavanje ublažilo katero izmed njegovih strasti, ali ga to, kar ga je težilo, zdaj manj teži, je zdaj kaj bolj srčen in razumnejši, je bolj

⁷¹ Plutarh, *O poslušanju* 5 (39d–40a).

⁷² Plutarh, *O poslušanju* 6 (40b).

⁷³ Plutarh, *O poslušanju* 6 (40c–e).

⁷⁴ Plutarh, *O poslušanju* 7 (40f–41e).

odločen, da si pridobi vrlino in postane boljši.⁷⁵

Med predavanjem na izbrano temo morajo poslušalci poslušati v tišini. Tisti, ki z vmesnimi vprašanji prekinjajo govor in govorca odvrtačajo od izbrane teme, motijo predavanje in predavatelja, sami pa od predavanja nimajo nobene koristi. Ko pa da govorec poslušalcem možnost, da postavijo vprašanja in opozorijo na težave, morajo biti zastavljena vprašanja tehtna in koristna.⁷⁶ Poleg tega mora tisti, ki postavlja vprašanje, vprašanje prilagoditi govornikovi strokovnosti oz. vprašanje navezati na snov, v kateri je vprašani najboljši.⁷⁷ Prav tako se je potrebno izogibati temu, da bi se nekdo preveč in prepogosto oglasal. Tako namreč ravna človek, ki bi se rad pred drugimi postavil. Pripravljenost, da drugemu prijazno prisluhnemo, pa je odraz priljudnosti in ljubezni do znanja.⁷⁸

Plutarh opozarja, da morajo poslušalci slediti pravilom na predavanjih zaželenega vedenja. Odmik od primerne vedenja predstavi v obliki več neprimernih tipov poslušalcev. Trd in nadut poslušalec ostaja do povedanega ves čas povsem hladen. Prepričan, da bi sam vse lahko povedal bolje, govor spremlja v tišini in z afektirano resnim izrazom.⁷⁹ Temu nasproti postavi Plutarh tip lahkomišelnega in vihravega poslušalca, ki brez premisleka z navdušenjem sprejema vse, kar sliši.⁸⁰ Obstaja pa tudi tip poslušalca, ki kakor sodnik na sodišču spremlja nastop govornika, kateremu ni niti naklonjen niti sovražen, marveč vse presoja z mislijo na pravico. Ta pozablja, da na predavanjih ni zakonov ali priseg, ki bi prepovedovali, da govorniku pokažemo svojo dobrohotnost.⁸¹ Plutarh je namreč prepričan, da mora biti ljubitelj učenosti vedno naklonjen temu, da pri vsakem govorniku išče razloge za upravičeno pohvalo. Zato mora poslušalec tudi v primeru, ko je govornikov nastop popolna polomija, sedeti vzravnano, pogled upirati v govornika, z držo svojega telesa izražati pozornost in zanimanje, izraz na obrazu pa mora biti umirjeno nevtralen.⁸²

Ker so poslušalci, kakor v nadaljevanju pojasnjuje Plutarh, udeleženci na predavanju, niso brez obveznosti, zato naj nikar ne mislijo, da je govorec edini, ki se mora na nastop pripraviti. Kadar sta predavatelj in poslušalec pozorna vsak na svoje dolžnosti, je njuno ravnanje kot v nekakšnem sozvočju.⁸³ Neprimerno je tudi, kadar poslušalci ob koncu predavanja svojo pohvalo izrazijo z izumetničenimi, neustreznimi in pretirano zanosnimi izrazi, kot so »božansko«, »navdahnjeno« in »nedosegljivo« ali pa svojo sodbo celo podkrepijo s prisego.⁸⁴

⁷⁵ Plutarh, *O poslušanju* 8 (41f–42b).

⁷⁶ Plutarh, *O poslušanju* 10 (42f).

⁷⁷ Plutarh, *O poslušanju* 11 (43b–c).

⁷⁸ Plutarh, *O poslušanju* 12 (43d).

⁷⁹ Plutarh, *O poslušanju* 13 (44a–c).

⁸⁰ Plutarh, *O poslušanju* 13 (44c–d).

⁸¹ Plutarh, *O poslušanju* 13 (44e).

⁸² Plutarh, *O poslušanju* 13 (45a7–d).

⁸³ Plutarh, *O poslušanju* 14 (45d–e).

⁸⁴ Plutarh, *O poslušanju* 15 (45f–46c).

Govorec pa je seveda lahko deležen tudi graje. V takem primeru se na kritiko ne sme odzvati niti brezbrizno niti preveč čustveno, pač pa se mora zavedati, da ga kritika, čeprav neprijetna, kot nekakšnega novinca skozi trenutno stisko posveča v filozofijo, ki predstavlja veličasten cilj njegovega prizadevanja.⁸⁵ Zato naj tistih, ki se poglobljajo v filozofijo, težave, s katerimi se bodo predvsem na začetku svojega študija srečevali, ne odvrnejo od njihovega študija, saj je na začetku vsako učenje težavno. Vztrajnost pri študiju jih bo kmalu nagradila z vsem dobrim, ki ga filozofija človeku v življenju prinaša, predvsem pa jih bo navdahnila s strastnim prizadevanjem za vrlino.⁸⁶ Za dosego tega cilja pa ne zadošča zgolj to, da si zapomnimo, kar smo slišali, da so povedali drugi, ampak se moramo prav tako tudi naučiti, kako o vsem razmišljati s svojo glavo. In kakor pravi Plutarh povsem na koncu, se bomo tega naučili, če se bomo zavedali, da je začetek pravega življenja pravo poslušanje.⁸⁷

POLITIČNA VLOGA IZOBRAŽENIH V SKUPNOSTI

Plutarhu predstavlja glavni cilj, ki ga je posameznik lahko dosegel le skozi študij filozofije, uravnavanje življenja v skladu z najvišjimi moralnimi vrednotami. Izobrazba je zato zanj pomembna zaradi oblikovanja značaja. Ta človeku ni prirojen, ampak se ustrezno izoblikuje šele skozi proces izobraževanja. Dobra izobrazba je osnova za dober značaj, slaba izobrazba pa se odraža v slabem značaju. Kot razlog, da se tisti, ki bi jim bil študij sicer dostopen, v filozofijo niso poglobili, navaja Plutarh pomanjkanje resnične moškosti, ki se lahko odraža bodisi v predrznosti ali strahopetnosti takšnih mož.⁸⁸ Dober značaj pa pomeni zmožnost, da posameznik v prizadevanju za dosego vrline nadzira svoje strasti. Plutarhov ideal je mož, ki na osnovi poznavanja samega sebe samega sebe povsem obvladuje.⁸⁹ Ta zmožnost je dajala izobraženemu (*pepaideuménos*) po Plutarhovem mnenju pomembno kulturno in politično vlogo v skupnosti, saj ga je postavljala nad vse tiste – tako Grke kot Rimljane –, ki te stopnje izobraženosti niso dosegli.

Zaradi svojega prepričanja, da je zaželeni ideal mogoče doseči zgolj z grško *paideía*, se Plutarh v treh izbranih spisih opira le na primere, vzete iz del grških avtorjev,⁹⁰ otrokovi edini možni varuhi, vzgojitelji in učitelji pa so izključno

85 Plutarh, *O poslušanju* 16 (46c–47b).

86 Plutarh, *O poslušanju* 17 (47b–c).

87 Plutarh, *O poslušanju* 18 (48c–d).

88 Plutarh, *O poslušanju* 17 (47c).

89 Swain, *Hellenism and Empire*, 87. Kot eden izmed Apolonovih svečenikov v Delfih je Plutarh sledil znamenitemu reku, zapisanem na Apolonovem svetišču v Delfih: »Spoznav samega sebe!«.

90 Velike zmage Grkov v preteklosti so po Plutarhovem mnenju primerne za pouk v šoli, nikakor pa se mu ne zdi primerno, da bi z njimi v nastopih pred množico med ljudmi na osnovi primerov pretekle slave vzbujali nemir; gl. Plutarh, *Politični nasveti* 814a–c; Swain, *Hellenism and Empire*, 167. Tudi med osebami, ki jih v treh izbranih spisih navaja kot zgled za mlade, med celo vrsto grških vzornikov Plutarh predstavi le tri osebe, ki niso grškega porekla: Katona Starejšega (Plutarh, *Kako mora mladenič poslušati pesnike* 1 (14d) in 10 (29e)), Katona Mlajšega (*Kako mora*

osebe, ki dobro obvladajo grški jezik in so vzgojeni v grški kulturi. Ob tem Plutarh skozi celoten proces vzgoje in izobraževanja največjo odgovornost za primeren telesni in duševni razvoj otrok nalaga očetom. Priprave na vzgojo za dosego Plutarhovega ideala se začnejo tako rekoč še pred otrokovim rojstvom, ko si bodoči oče izbere primerno nevesto.⁹¹ Po sinovem rojstvu pa oče vse od rojstva dalje skrbno bedi nad otrokovim telesnim in duševnim razvojem.⁹² Ker naj očetje svoje otroke vzgajajo predvsem s svojim lastnim zgledom,⁹³ je seveda pomembno, da so tudi očetje na svojo vlogo primerno pripravljeni. Predstavljamo si lahko, da očetje z neustrezno izobrazbo tudi svojih sinov ne bodo znali ustrezno voditi in ne bodo poskrbeli, da bi se njihovi sinovi dobro izobrazili. S tem ne bodo oškodovali le sebe, pač pa bo zaradi pomembne vloge, ki jo Plutarh pripisuje izobraženim v družbi, škodo trpela celotna skupnost. Kajti, kakor razmišlja v spisu *O vzgoji otrok*, je mogoče za popolne označiti le tiste posameznike, ki so politično moč sposobni povezati s filozofijo.⁹⁴ Ti so namreč deležni dveh največjih dobrin: njihovo dejavno življenje v javnosti je obče koristno, hkrati pa je umirjeno in tiho, ker se posvečajo filozofiji.⁹⁵

Človek, ki ve, kaj dela, po Plutarhovem mnenju prepriča z zgledom in umirjeno besedo⁹⁶ in ne potrebuje zunanje potrditve. Tak človek je temelj civilizirane skupnosti, svoje poslanstvo voditelja in učitelja pa lahko učinkovito izpolnjuje tudi v okoliščinah, ko je grški svet pod rimsko oblastjo.⁹⁷ Zato Plutarh zavzeto spodbuja predstavnike grške izobražene elite, naj se kot politiki ali politični svetovalci⁹⁸ dejavno vključujejo v lokalno politiko,⁹⁹ saj lahko človek, ki zna obvladovati samega sebe, učinkovito obvladuje in vodi tudi svoje sodržavljane.¹⁰⁰ Poleg tega pa je, kot smo že videli, za Plutarha popoln samo

mladenič poslušati pesnike 9 (28a)) in perzijskega kralja Kira (Plutarh, *Kako mora mladenič poslušati pesnike* 11 (31c).

91 Plutarh, *O vzgoji otrok* 2 (1a–d).

92 Plutarh opozarja na povsem neprimerno ravnanje nekaterih očetov, ki svoje sinove zaupajo nesposobnim učiteljem slabega slovesa, čeprav je prav neoporečnost učiteljev, ki so jim otroci zaupani, kakor poudarja, pri vzgoji plemenitih otrok izrednega pomena; Plutarh, *O vzgoji otrok* 7 (4b–5c).

93 Plutarh, *O vzgoji otrok* 20 (14a–b).

94 Kakor na osnovi Plutarhovega besedila (*Ali naj se starec ukvarja s politiko* 791c) ugotavlja Lukas de Blois, je za Plutarha politika bistvena človekova dejavnost, nekakšna praktična oblika filozofije; de Blois, »Classical and contemporary statesmen in Plutarch's *Praecepta*«, 57.

95 Plutarh, *O vzgoji otrok* 10 (7f–8b).

96 Blag, prijazen, prizanesljiv in razumevajoč pristop predstavlja osnovo Plutarhove komunikacije z drugimi. Tudi zaradi svojega neizmerne razumevanja za različne težave, na katere med obdobjem odraščanja in šolanja naletijo otroci in že skoraj odrasli mladeniči, in zaradi njegove vere v dobro v človeku, nas Plutarhovo pisanje o vzgoji in izobraževanju tudi danes ne pusti ravnodušnih in je še danes aktualno. Blagega ravnanja pa Plutarh ne priporoča le očetom pri njihovem ravnanju s sinovi, ampak tudi politikom svetuje, naj v odnosu do sodržavljanov sledijo enakemu pristopu; Plutarh, *Politični nasveti* 800b, 821a–b.

97 Gl. tudi Swain, *Hellenism and Empire*, 151–161.

98 Vlogo filozofa kot političnega svetovalca predstavlja Plutarh v spisu *Filozof mora razpravljati zlasti z vladarji*.

99 Plutarh, *Politični nasveti*, 798c. Plutarh si je želel, da bi Grki tudi pod rimsko oblastjo imeli kar največ moči; Swain, *Hellenism and Empire*, 183, 186; gl. tudi Sunčič, »Moralna vzgoja grških veljakov«, 45–54.

100 Plutarh, *Politični nasveti* 799b–800a. V spisu *Ali naj se starec ukvarja s politiko* (14) predstavi

tisti mož, ki filozofsko izobrazbo povezuje s političnim delovanjem. Razen na osnovi prvega spisa, *O vzgoji otrok*,¹⁰¹ katerega Plutarhu pripisano avtorstvo ni povsem zanesljivo, je mogoče Plutarhovo prepričanje, da naj bo izobražen mož politično aktiven, razbrati tudi na osnovi preostalih dveh Plutarhových spisov o vzgoji in izobraževanju. Tako Plutarh v spisu *O poslušanju*¹⁰² moža, ki je filozof, kot da je to samoumevno, označi tudi za državnika, med temami, ki jih v svojih govorih obravnava, pa izpostavi premišljevanje o bogovih, o državi in o oblasti. V spisu *Kako mora mladenič poslušati pesnike* svoje prepričanje, da so filozofsko izobraženi možje najsposobnejši voditelji, še podrobneje predstavi. Pri tem izhaja iz naslednjih predpostavk: (1) krepost (*areté*) je vrlina, ki se je je z grško *paideía* mogoče priučiti; (2) krepost je vrlina resničnih voditeljev. Plutarh razume krepost kot najboljšo in najbolj božansko lastnost, ki zajema pravilnost presojanja, najvišjo stopnjo razumnosti in stanje duše, ki je popolnoma usklajena z obema.¹⁰³ To je nujna lastnost vseh dobrih voditeljev. Če namreč voditelji ravnaajo preudarno, potem uspešno vodijo svoje skupnosti in premagujejo sovražnike. Če pa se vdajajo strastem in zmotam, če niso složni in se prerekajo, potem njihove napake neizbežno vodijo v nesrečo, ki prizdene celotno skupnost.¹⁰⁴

Vlogi dobre izobrazbe in vzgoje pri oblikovanju za vodenje domačih skupnosti primernih mož se Plutarh najbolj posveti v 10. in 11. poglavju spisa *Kako mora mladenič poslušati pesnike*. Ker se je kreposti mogoče priučiti skozi proces grške vzgoje in izobraževanja, je Plutarh mnenja, da je preudarnost značilnost Grkov in uglajenih ljudi, medtem ko sta predrznost in domišljavost lastnosti barbarov.¹⁰⁵ Za utemeljitev navedenega sklepa uporabi Plutarh primere, vzete iz Homerjeve *Iliade*. Primere torej, ki mlademu bralcu za zgled postavljajo ravnanje ahajskih junakov iz davne, mitološko obarvane preteklosti grške zgodovine, ki pa jih avtor uporabi kot dokaz za sklep o ravnanju Grkov v sedanjosti. Prav tako na osnovi enakega primerjanja z ravnanjem Ahajcev pred Trojo Plutarh zaključuje, da so Grki v boju vedno bodisi zmagovalci ali pa v boju padejo, nikoli pa pred sovražnikom proseč ne pokleknejo, saj je, kakor piše, ponižno prositi sovražnika lastnost barbarov.¹⁰⁶ Strahopetnost in surovost sta po njegovem prepričanju rezultat nevednosti

Plutarh politično udejstvovanje kot dolžnost, ki može obvezuje skozi celotno življenje in se ne konča, ko je izpolnjena neka trenutna potreba.

101 Poleg že omenjene opredelitve popolne osebe kot posameznika, ki v sebi združuje politično moč s filozofijo, avtor spisa *O vzgoji otrok* v podkrepitev svarila, da slaba družba otroke izpridi, navede nekaj Pitagorovih misli (Plutarh, *O vzgoji otrok* 17 (12d–f)). Med njimi je tudi svarilo »Izogiblji se fižola!«, kar Plutarh razlaga s prepovedjo ukvarjanja s politiko (Plutarh, *O vzgoji otrok* 17 (12e–f)). Navedeno svarilo bi torej lahko razumeli kot Plutarhovo nasprotovanje ukvarjanju s politiko, vendar njegovo zavzemanje za javno delovanje izobraženih mož v dobro domače skupnosti na drugih mestih možnost takšne razlage ne potrjuje.

102 Plutarh, *O poslušanju* 15 (46b).

103 Plutarh, *Kako mora mladenič poslušati pesnike* 6 (24c–e).

104 Plutarh, *Kako mora mladenič poslušati pesnike* 6 (23e).

105 Plutarh, *Kako mora mladenič poslušati pesnike* 10 (29f).

106 Plutarh, *Kako mora mladenič poslušati pesnike* 10 (30c).

in pomanjkanja učenja,¹⁰⁷ ker neizobraženi in nevzgojeni ljudje ne znajo zadrževati svojih strasti.¹⁰⁸ Nasprotno pa je pameten in razumen mož gospodar svojih čustev, zato ob spoznanju, da njemu samemu in njegovim preti uničenje, ne misli na smrt, ampak ima pred očmi le sramoto in grajo, ki bi ga doletela ob neplemenitem ravnanju.¹⁰⁹ Tako hrabrost kakor tudi blagost sta lastnosti, ki se ju je potrebno priučiti in temeljita na posameznikovi razumnosti. Razumnost pa je po Plutarhovem mnenju najbolj božanska in kraljevska odlika, ki si jo je z učenjem mogoče le postopoma pridobivati. Po njegovem prepričanju je Zevs prav zaradi tega pomembnejši od svojega brata Pozejdona, ker se je rodil pred bratom in je zato njegovo znanje obsežnejše.¹¹⁰ Enako imajo tudi Grki, kakor Plutarh vseskozi poudarja, ker jim je njihov sistem vzgoje in izobraževanja najprej pokazal pot do odličnosti, prednost pred vsemi ostalimi ljudstvi.¹¹¹

Kljub navedenim predpostavkam je Plutarh rimsko nadoblast nad grškim svetom sprejemal z naklonjenostjo. Plutarh je vzpon Rima in njegov neverjetni uspeh pri osvajanjih celo pripisoval podpori, ki so jo Rimu naklonili bogovi. Čeprav je rimska oblast v obdobju pozne republike Grkom prinesla veliko trpljenja, je bil Plutarh zadovoljen z vlado Nerve, Trajana in Hadrijana ter je rimski oblasti pripisoval zasluge za mir in blaginjo, ki so ju Grki takrat uživali.¹¹² Kot bi lahko sklepali na osnovi Plutarhovega pisanja, so ti uspehi dajali Rimu trenutno pravico, da vlada.¹¹³ Zato Plutarh svari pred nepotrebnim vnašanjem nemira med ljudi, če bi govorniki v svojih nastopih pred množico spominjali na velike zmage Grkov v preteklosti. Besedila in pogovori s takšno vsebino so po njegovem mnenju primerni za pouk v šoli, množicam pa s spominjanjem na slavno grško preteklost ne smejo buditi neprimernih upov.¹¹⁴ Če pa bi Rim nekoč izgubil vlogo varuha miru in blaginje v grškem svetu, bi bralec Plutarhovo pisanje lahko razumel kot

107 Plutarh, *Kako mora mladenič poslušati pesnike* 11 (31f).

108 Plutarh, *Kako mora mladenič poslušati pesnike* 11 (31c).

109 Plutarh, *Kako mora mladenič poslušati pesnike* 11 (30e).

110 Plutarh, *Kako mora mladenič poslušati pesnike* 11 (32a).

111 McInerney v članku »Do you see, what I see?« Plutarch and Pausanias at Delphi, 46, na osnovi odlomka Plutarhovega dela *O zatonu preročišč* (410a), v katerem Plutarh govori o srečanju dveh mož, gramatika Demetrija in Lakedajmonca Klembrota, v Delfih, povzema, da je Plutarh področje rimskega imperija razumel kot območje grške kulture, katerega meje določajo potovanja filozofov in ne legije, njegovega središča pa ne predstavlja Rim, marveč znamenito svetišče v Delfih.

112 Gl. Swain, *Hellenism and Empire*, 151–161. O Plutarhovem odnosu do Rimljanov gl. tudi Sunčič, »Plutarhova politika za vsakdanjo rabo«, 23–31.

113 De Blois na osnovi Plutarhových svaril grškim politikom v spisu *Politični nasveti* 813e opozarja na Plutarhovo globoko zavedanje dejstva, da je rimska oblast nad Grčijo vojaška okupacija; de Blois, »Classical and contemporary statesmen in Plutarch's *Praecepta*«, 59.

114 Plutarh, *Politični nasveti* 814a–c; Swain, *Hellenism and Empire*, 167. V delu *Politični nasveti* (823f–825b) Plutarh jasno pove, da je osnovna naloga politika preprečevati prepire in skrbeti, da se, če do njih pride, ti čim prej končajo. Med someščani mora spodbujati slogo in prijateljstvo, saj v razmerah, ko je Grčija politično šibka, zmaga nobeni od sprtih strani ne bi prinesla koristi. Uveljavitev sadov zmage bi namreč lahko preprečil že najmanjši od prokonzulovih odlokov. O mestu, ki ga imajo grški politiki pod rimsko oblastjo, gl. tudi Plutarh, *Politični nasveti* 813e.

spodbudo, naj sledi sklepnemu delu nasveta, ki ga je Odisej glede ravnanja s snubci dal svojemu sinu Telemahu in ga Plutarh navaja kot vzgojni primer za mlade bralce, kako brzdati svojo jezo, dokler ne nastopi primeren trenutek.¹¹⁵

Ako me bodo žalili, brzdaj srca nejevoljo,
Nič ne maraj za to in pusti me raje trpeti!
Najsi bi tudi za nóge me vlekli po hiši na plano,
Ali streljali po meni: ti glej in miren ostani!
Moreš jih kajpa tešiti, svariti s prijazno besedo,
Naj pustijo norosti: slušali tako te ne bodo,
Kajti ni daleč več dan, ko spólni njih mračna se usoda! (Homer, *Odiseja* XVI
275–280; prevedel A. Sovre)

Plutarh seveda na tem mestu Rimljanov ne omenja in morda niti ni mislil prav nanje. Kljub temu pa je sporočilo, ki ga namenja mladim bralcem, povsem nedvoumno: vsiljivce, ki brezvestno zajedajo tujo hišo, zanesljivo čaka klavrn konec. Bogovi so namreč naklonjeni razumnim možem plemenitega duha.¹¹⁶ Zato mora pravi gospodar hiše brzdati svojo jezo in šele ko presodi, da je napočil primeren trenutek, vsiljivce ustrezno kaznovati. Razumen gospodar zna modro čakati, saj se zaveda, kakor svoje razmišljanje zaključuje Plutarh, da sreča in blagostanje ne temeljita na obilici imetja, pomembnih službah ali vplivu, pač pa osnovo zanju predstavljajo vedrost, blagosrčnost in usklajenost duše z naravo.¹¹⁷ Plutarh mladim bralcem ne prikriva vrednosti svobode, a jih hkrati uči, da prava svoboda ni rezultat zunanjih dejavnikov, ampak zavesti duha in bistrine uma razmišljujočega moža. Dokler bo rimska oblast grški eliti omogočala, da ohranja status elite in živi v skladu s principi, ki jih postavlja grška *paideía*, bo po Plutarhovem prepričanju vredna poslanstva, ki so ji ga namenili bogovi in postavlja Grke v politično podrejen položaj.¹¹⁸

ZAKLJUČEK

Prispevek skozi vsebino treh Plutarhových spisov (*O vzgoji otrok*, *Kako mora mladenič poslušati pesnike* in *O poslušanju*) predstavlja Plutarhov pogled na vzgojo in izobraževanje. V prvem izmed predstavljenih spisov (*O vzgoji otrok*) se Plutarh loteva splošnih vprašanj, povezanih z vzgojo in izobraževanjem

¹¹⁵ Plutarh, *Kako mora mladenič poslušati pesnike* 11 (31d).

¹¹⁶ Plutarh, *Kako mora mladenič poslušati pesnike* 11 (3of).

¹¹⁷ Plutarh, *Kako mora mladenič poslušati pesnike* 14 (37a). Plutarh misel najverjetneje povzema po Epikuru; gl. tudi Hunter, *Critical moments in classical literature*, 174–175.

¹¹⁸ Vzorec za upoštevanje obstoječe oblastne hierarhije je, kakor opozarja Hunter, za Plutarha znova Homer, ki od Ahila zahteva, da se zaveda svoje podrejenosti Agamemnonu tudi v situacijah, ko je Agamemnonovo vedenje povsem neprimerno (Plutarh, *Kako mora mladenič poslušati pesnike* 4 (19c); gl. Hunter, *Critical moments in classical literature*, 194).

otroka od njegovega rojstva do odrasle dobe. V drugih dveh spisih je področje avtorjevega zanimanja precej ožje. V spisu *Kako mora mladenič poslušati pesnike* se posveti dokazovanju koristi, ki jo predstavlja vključevanje poezije v proces vzgoje in izobraževanja. S svojimi argumenti poskuša Plutarh pokazati na neupravičenost Platonove odločitve, da poezijo kot škodljivo izključi iz idealne države. V tretjem spisu, *O poslušanju*, pa bralčevo pozornost usmeri v skrb, ki jo je potrebno posvetiti načinu, kako poslušalec poslušá povedano. Plutarh poudari, da je zmotno prepričanje tistih, ki so mnenja, da se mora na govor pripraviti samo govornik. Tako kot govornik se mora na govor skrbno pripraviti tudi poslušalec, če bi rad, da bi mu poslušani govor koristil.

Plutarh je bil – podobno kot številni drugi grški izobraženci njegovega časa – prepričan, da je grški sistem vzgoje in izobraževanja (*paideía*) osnova za ohranitev grškega prvenstva pred drugimi ljudstvi, hkrati pa predpogoj za oblikovanje mladega človeka v skladu z moralnimi kriteriji izobražene grške elite. Kot oseba s ponotranjenimi najvišjimi moralnimi vrednotami je grški izobraženec za Plutarha idealen voditelj svoje skupnosti. Zato Plutarh spodbuja predstavnike grške izobražene elite, da se tudi v razmerah, ko je grški svet podrejen rimski nadoblasti, aktivno vključujejo v lokalno politiko. Kljub svoji veri v grško kulturno superiornost je Plutarh rimski politični nadoblasti naklonjen. Na osnovi besedil, ki jih izbira mladim bralcem, pa bi vseeno lahko domnevali, da v rimski politični nadoblasti vidi trenutno stanje, ki bi se končalo, če rimske oblasti grški eliti ne bi več omogočale, da ohranja status elite in živi v skladu s principi, ki jih postavlja grška *paideía*.

BIBLIOGRAFIJA

- de Blois, Lukas. »Classical and contemporary statesmen in Plutarch's *Praecepta*.« V: *The statesman in Plutarch's works. Proceedings of the sixth international conference of the international Plutarch society* (Nijmegen / Castle Hernen, May 1–5, 2002), zv. 1, ur. Lukas de Blois, Jeroen Bons, Ton Kessels in Dirk M. Schenkeveld, 57–63. Mnemosyne, bibliotheca classica Batava, Supplementum 250. Leiden, Boston: Brill, 2004.
- Bratož, Rajko. *Rimska zgodovina 1. Od začetkov do nastopa cesarja Dioklecijana*. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, Študentska založba, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, 2007.
- Connolly, Joy. »Problems of the past in the imperial Greek education.« V: *Education in Greek and Roman antiquity*, ur. You Lee Too, 339–372. Leiden, Boston in Köln: Brill, 2001.
- Fabjan, Dragica, prev. »Plutarh. O vzgoji otrok.« *Keria* 8, št. 1 (2006): 149–164.
- Grošelj, Nada. »Plutarh.« V: *Zgodovina historične misli*, ur. Oto Luthar, Marjeta Šašel Kos, Nada Grošelj, Gregor Pobežin, 270–273. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2006.
- Hatto, Walter. »Toga.« V: *Der Kleine Pauly. Lexikon der Antike*, zv. 5, ur. Konrad Ziegler, Walther Sontheimer in Hans Gärtner, 879–880. München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 1979.

- Hriberšek, Matej. »Plutarh in njegov opus.« V: Plutarh. *Vzporedni življenjepisi 1*, ur. Matej Hriberšek in David Movrin, 5–21. Ljubljana: DZS, 2004.
- Hunter, Richard. *Critical moments in classical literature: Studies in the ancient view of literature and its uses*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
- Hunter, Richard in Donald Russell. »Introduction.« V: *Plutarch. How to study poetry*, ur. Richard Hunter in Donald Russell, 1–26. Cambridge: Cambridge University Press, 2011.
- McInerney, Jeremy. »Do you see, what I see?« Plutarch and Pausanias at Delphi.« V: *The statesman in Plutarch's works. Proceedings of the sixth international conference of the international Plutarch society* (Nijmegen / Castle Hernen, May 1–5, 2002), zv. 1, ur. Lukas de Blois, Jeroen Bons, Ton Kessels in Dirk M. Schenkeveld, 43–55. Mnemosyne, bibliotheca classica Batava, Supplementum 250. Leiden in Boston: Brill, 2004.
- Preston, Rebecca. »Roman questions, Greek answers: Plutarch and the construction of identity.« V: *Being Greek under Rome. Cultural Identity, the Second Sophistic and the Development of Empire*, ur. Simon Goldhill, 86–119. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
- Stadter, Philip A. »Plutarch: diplomat for Delphi?« V: *The statesman in Plutarch's works. Proceedings of the sixth international conference of the international Plutarch society* (Nijmegen / Castle Hernen, May 1–5, 2002), zv. 1, ur. Lukas de Blois, Jeroen Bons, Ton Kessels in Dirk M. Schenkeveld, 19–31. Mnemosyne, bibliotheca classica Batava, Supplementum 250. Leiden in Boston: Brill, 2004.
- Sunčič, Maja. »Moralna vzgoja grških veljakov.« V: Plutarh, *Politika in morala*, ur. in prev. Maja Sunčič, 45–151. Dialog z antiko 9. Ljubljana: ISH publikacija, 2008.
- . »Plutarhova politika za vsakdanjo rabo.« V: Plutarh. *Politika in morala*, ur. in prev. Maja Sunčič, 17–44. Dialog z antiko 9. Ljubljana: ISH publikacija, 2008.
- Swain, Simon. *Hellenism and Empire. Language, Classicism, and Power in the Greek World AD 50–250*. Oxford: Clarendon Press, 1996.
- Šašel Kos, Marjeta. »Lukijan: satirik in kritik v luči svojega časa in dela.« V: Lukijan, *Filozofi na dražbi. Izbrani spisi*, ur. in prev. Marjeta Šašel Kos, 135–140. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1985.
- Vidmar, Tadej. *Vzgoja in izobraževanje v antiki in srednjem veku*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2009.
- Ziegler, Konrat. »Plutarchos von Chaironeia«. V: RE XXI (1951): 636–962.

EDUCATION AS A WAY OF ATTAINING THE HIGHEST MORAL VALUES: PLUTARCH'S VIEWS ON THE EDUCATION PROCESS

Summary

The paper presents Plutarch's views on the education process by analysing the contents of three essays: *On the Education of Children*, *How the Young Man Should Study Poetry*, and *On Hearing*. The first essay, *On the Education of Children*, addresses general questions related to the education of the child from birth to adulthood, while the other two essays considerably narrow down the author's sphere of interest. The essay *How the Young Man Should Study Poetry* sets out to demonstrate the benefits derived from including poetry in the education process. Plutarch's arguments challenge Plato's decision to exclude poetry from his ideal state as harmful. The third essay, *On Hearing*, directs the reader's attention to the care which should be devoted to the manner of listening. Plutarch's emphasis is that it is wrong to believe that the only one obliged to prepare for a speech is the orator. On the contrary, the hearers should prepare just as thoroughly, if they are to benefit from the speech.

Like many other educated Greeks of his time, Plutarch believed that the Greek system of education (*paideía*) was the basis for maintaining Greek supremacy over other peoples, as well as a prerequisite for a young person's formation according to the moral criteria of the educated Greek elite. As a character who has absorbed the highest moral values, the educated Greek is perceived by Plutarch as an ideal leader of his community. Therefore Plutarch encourages representatives of the Greek intelligentsia to take an active part in local politics even at a time when the Greek world is subject to Roman domination. Despite his belief in Greek cultural superiority, Plutarch is favourably disposed towards the Roman political authority. Nevertheless, his choice of texts for young readers suggests that he perceives Roman political domination as a transitional state, which would end if the Greek elite was no longer enabled by the Roman authorities to maintain its elite status and live by the principles set by the Greek *paideía*.